

ERMƏNİSTANIN AZƏRBAYCANA QARŞI TƏCAVÜZKARLIQ SİYASƏTİ (Təhlili xronika)

Elçin Əhmədov

Siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

1992, fevral – dekabr

25 - 26 fevral - Ermənistan silahlı qüvvələri Xankəndində yerləşən Rusiyanın 366-cı motoatıcı alayının 180 nəfər hərbi mütəxəssisi və ağır texnikanın iştirakı ilə Xocalı şəhərinə hücum edərək şəhəri yerlə-yeksan etdilər. Çoxsaylı ağır texnika ilə şəhər tamamilə dağıdılmış, yandırılmış və insanlar xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirilmişdir. Onların içərisində başları kəsilən, gözləri çıxarılan, dərisi soyulan, diri-diri yandırılan və digər şəkllə salınanlar çoxluq təşkil edirdi.

Bu soyqırım nəticəsində, rəsmi rəqəmlərə görə, 613 nəfər öldürülmüşdü ki, onlardan 63 nəfəri uşaq, 106 nəfəri qadın, 70 nəfəri isə qocalar idi. 8 ailə tamamilə məhv edilmişdi. 487 nəfər şikəst olmuşdu ki, onlardan da 76-sı uşaqdır. Bundan əlavə, 1275 nəfər əsir götürülmüş, 150 nəfər itkin düşmüşdür.

İstintaq materiallarından məlum olmuşdur ki, hücumda rəhbərlik edən və hazırda Ermənistanın müdafiə naziri olan Seyran Ohanyanın, eləcə də 366-cı alayın 3-cü batalyonunun komandiri Yevqeniy Nabokixinin komandasında əlavə olaraq 50-dən çox erməni zabiti və gizirləri iştirak etmişlər.

Rus zabiti mayor Yuriy Girçenko gündəliyində yazır ki, "Xocalıya hücum planı çox məxfi hazırlanmışdı. Əvvəlcə şəhər mühasirəyə alındı. Burada xeyli silahlı OMON-çular da var idi. Odur ki, Ağdam istiqamətində bir koridor açıldı və səsucaldanla silahsız çıxmaq şərti ilə OMON-çulara getmək icazəsi verildi. Koridorla OMON-çularla bərabər əhali də çıxmağa başladı. Onlar koridorun sonuna çatdıqda əsl qırğın başladı.

OMON-çular qırıldıqdan sonra uşaq, qadın, qoca olmasından asılı olmayaraq, bütün tutulanların diri-diri gözləri çıxarılır, qulaqları kəsilir, dərisi soyulurdu. Qaçanları isə, Gülablı kəndinə qədər təqib edib qırtdılar. Koridorda 200-dən çox, şəhərdə isə 300-dən çox azərbaycanlı əsir götürüldü".

Ermənilərin Xocalıda törətdikləri vəhşilikləri faktlarla sübut edən Rusiyanın «Memorial» Hüquq-Müdafiə Mərkəzinin məlumatında hətta, diri adamın başının dərisinin soyulması faktı da qeydə alınmışdır.

Fevralın sonu - Rusiya silahlı qüvvələrinin 366-cı motoatıcı alayının Xankəndindən Rusiyaya köçürülməsi zamanı 25 tank, 87 zirehli döyüş maşını, 28 piyada döyüş maşını, 45 artilleriya top sistemi erməni separatçılara qanunsuz verilmişdir.

27 - 28 fevral - ATƏM-in Yüksək Vəzifəli Şəxslər Komitəsinin (YVŞK) Praqada keçirilən 7-ci iclasında münaqişə bölgəsində olan missiyanın məruzəsi dinlənildi. Dağlıq Qarabağın Azərbaycan Respublikasına mənsub olmasını təsdiq edən sənəddə, sərhədlərin dəyişdirilməməsi şərti ilə, münaqişənin sülh yolu ilə həllinə çağırış öz əksini tapdı.

2 mart - Xocalı soyqırımında izləri itirmək üçün ruslara məxsus olan 366-cı motoatıcı alay Gürcüstanın Vaziani şəhərinə köçürülmüşdür.

5 mart - Dağlıq Qarabağdakı vəziyyətlə bağlı Rusiya Prezidenti bəyanat vermişdir.

5mart - Nyu-Yorkda Azərbaycanın BMT yanında daimi nümayəndəliyi açılmışdır.

8 mart - Ağdam rayonunun Şelli kəndi ermənilərin silahlı hücumuna məruz qalmış, nəticədə 2 nəfər həlak olmuş, 6 nəfər ağır yaralanmışdır.

10 mart - Marşal Şapoşnikovun əmri ilə 366-cı alay ləğv edilərək tərkibi başqa alaylara paylanmışdır.

12 mart - Avropa Şurası Nazirlər Komitəsi bəyanat qəbul etmişdir. Bəyanatda deyilirdi ki, Komitə Dağlıq Qarabağ hadisələri ilə əlaqədar dərin təşviş hissi keçirdiyini bildirir və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ vilayətinin dinc əhalisi barədə zoralılığı pisləyir. Sənəddə göstərilirdi ki, Beynəlxalq birlik Dağlıq Qarabağda münaqişənin zor gücünə aradan qaldırılmasına razı ola bilməz və bütün sərhədlərin toxunulmazlığı prinsipləri gözlənilməlidir. Bununla yanaşı qeyd olunurdu ki, sərhədlər yalnız dinc yolla və qarşılıqlı razılıq əsasında dəyişdirilə bilər.

13 - 14 mart - ATƏM-in YVŞK-nin Helsinkidə keçirilən 8-ci iclasında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin davam etməsi və onun dinc siyasi vasitələrlə aradan qaldırılması yolları müzakirə olunmuş və Dağlıq Qarabağla bağlı ATƏM-in Nazirlər Şurasının fəvqəladə sessiyasının çağırılması haqqında qərar qəbul etmişdir.

Martın ortaları - BMT Baş Katibinin xüsusi nümayəndəsi, ABŞ-ın keçmiş dövlət katibi Sayrus Vensin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Bakıda, Dağlıq Qarabağda və Yerevanda səfərdə oldu və bu səfərin yekunları barədə BMT Təhlükəsizlik Şurasına məlumat verdi. BMT Baş Katibi Dağlıq Qarabağ probleminin həlli sahəsində ATƏM-in səylərini müdafiə etdiyini bildirdi.

16 mart - Tehranda bir həftə ərzində atəşkəsin əldə olunması haqqında üçtərəfli (İran, Ermənistan, Azərbaycan) kommünike imzalanmış, lakin həyata keçirilməmişdir.

16 mart - Ermənilər tərəfindən Füzuli rayonunun mərkəzinin raket atəşinə tutulması nəticəsində 4 nəfər həlak olmuş, 12 nəfər ağır yaralanmışdır.

18 mart - Ağdərə rayonunun Leninavan qəsəbəsindəki erməni atəş nöqtələrindən Tərtər şəhəri, habelə Qapanlı və Qaradağlı kəndlərinin intensiv raket, artilleriya atəşinə tutulması nəticəsində 3 nəfər həlak olmuşdur.

18 mart - Ermənilər tərəfindən Tərtər rayonunun mərkəzi raket atəşinə tutulmuş, nəticədə 3 nəfər həlak olmuş, 15 nəfər yaralanmışdır.

19 mart - ABŞ Dövlət Departamentinin rəsmi nümayəndəsi Marqaret Tatuayler bildirmişdir ki, "Amerika hökuməti Dağlıq Qarabağ və Naxçıvanda döyüş əməliyyatlarının güclənməsini qətiyyətlə pisləyərək bu və ya hər hansı bir digər ərazinin statusunun hərbi və zorakılıq yolu ilə birtərəfli şəkildə hər hansı formada dəyişdirilməsi ilə razılaşmayacaqdır".

21 mart - Qazax rayonunun Aşağı Əskipara və Məzəm kəndləri ermənilər tərəfindən raket atəşinə tutulması nəticəsində 4 nəfər həlak olmuş, 5 nəfər ağır yaralanmışdır.

22 mart - Ermənilər tərəfindən Qazax rayonunun Quşçu Ayrım kəndinin ermənilər tərəfindən raket atəşinə tutulması nəticəsində nəfər həlak olmuşdur.

22 mart — Ermənilər tərəfindən «UAZ 469» markalı 60-25 AZU dövlət nişanlı avtomaşın Qazax rayonunun Soflu, Cəfərli yolunda partladılmış, nəticədə 2 nəfər həlak olmuş, 2 nəfər yaralanmışdır.

22 mart - Ağdam rayonunun Muğanlı kəndi ermənilərin silahlı hücumuna məruz qalmış, nəticədə 1 nəfər həlak olmuşdur.

19 - 23 mart - ATƏM-in YVŞK-nın sədri Yan Kubişin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ikinci dəfə münaqişə bölgəsinə səfər etmişdir.

22 mart - Erməni terrorçuları tərəfindən "UAZ 469" markalı 60-25 AZU dövlət nişanlı avtomaşının Qazax rayonu ərazisində partladılması nəticəsində 3 nəfər həlak olmuş, 2 nəfər yaralanmışdır.

23 - 24 mart - Helsinkidə ATƏM-in YVŞK-nın 9-cu iclasında münaqişə bölgəsində atəşi dərhal dayandırmaq və münaqişə edən bütün tərəfləri ATƏM çərçivəsində Dağlıq Qarabağa dair sülh konfransının tezliklə keçirilməsi üçün hər cür şərait yaratmağa çağırıdılar.

24 mart - ATƏM-in Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Helsinkidə keçirilən birinci əlavə görüşündə Dağlıq Qarabağda vəziyyət müzakirə olundu. ATƏM-in Nazirlər Şurası YVŞK-nın zəmanəti əsasında münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanması istiqamətində aparılan danışıqların səmərəliliyini təmin etmək üçün ATƏM-in Dağlıq Qarabağa dair sülh konfransının çağırılması haqqında qərar qəbul etdi. Nazirlər razılaşdılar ki, Minskə çağırılacaq konfrans ABŞ, Rusiya, Türkiyə, Fransa, İtaliya, Almaniya, Çex və Slovak Federativ Respublikaları, Belarus, İsveç, Azərbaycan və Ermənistan nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilsin. Qərara alındı ki, konfransın sədri iştirakçı dövlətlərlə məsləhətləşdikdən sonra Dağlıq Qarabağın seçilən və digər nümayəndələrini maraqlı tərəflər kimi Konfransa dəvət etsin. ATƏM-in Nazirlər Şurasının sədri İrji Dinstbirə tapşırıldı ki, atəşin səmərəli şəkildə dayandırılmasına və yenidən başlanılmamasına, habelə vəziyyətin dinc yolla hərtərəfli nizama salınmasına şərait yaradılması məqsədi ilə yaxın vaxtlarda münaqişə bölgəsinə getsin.

28 mart - Ermənilər tərəfindən «Kamaz-5410» markalı 40-53 AQS dövlət nişanlı avtomaşın partladılmış, nəticədə 2 nəfər həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

30 mart - 3 aprel - ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri İrji Dinstbirin münaqişə regionuna səfəri olmuşdur.

31 mart - İsiam Konfransı Təşkilatının Baş katibi Dağlıq Qarabağda vəziyyətlə əlaqədar bəyanatla çıxış etmiş və Azərbaycanın bu bölgəsində münaqişə ilə əlaqədar dərin narahatlıq keçirdiyini ifadə etmiş, üzv dövlətlərə, humanitar təşkilatlara Dağlıq Qarabağa yardım göstərilməsi ilə bağlı müraciət etmişdir.

31 mart - Ermənilərin Hoğa kəndinə hücumu nəticəsində 6 nəfər qətlə yetirilmiş, 3 nəfər ağır yaralanmışlar.

Aprelin əvvəli - İran Xarici işlər nazirinin müavini M. Vayazinin münaqişə regionuna səfəri olmuşdur.

1 aprel - Füzuli rayonunun Günəşli kəndi ermənilər tərəfindən top atəşinə tutulmuş, nəticədə 3 nəfər həlak olmuşdur.

6.aprel - Tovuz rayonunun Əlibəyli kəndi ermənilər tərəfindən top atəşinə tutulmuş, nəticədə 2 nəfər həlak olmuş, 16 nəfər ağır yaralanmışdır.

7 aprel - ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri, italyan Mario Raffaellini Minsk Konfransının sədri təyin edilmişdir.

9 aprel - Şuşa şəhərinin mərkəzi ermənilər tərəfindən top atəşinə tutulmuş, nəticədə 1 nəfər həlak olmuşdur.

9 aprel - Kəlbəcər rayonunun Ağdaban kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 35 nəfər həlak olmuş, 14 nəfər yaralanmışdır.

13 aprel - Rusiya Qarabağda nizamlanmanın ikimərhələli sxemini təklif etmişdir.

13 aprel - Fəaliyyətdə olan sədrin şəxsi nümayəndəsinin rəhbərliyi altında ATƏM missiyasının münaqişə regionuna səfəri olmuşdur.

13 aprel - Qazax rayonunun Quşçu Ayrım kəndi ermənilər tərəfindən top atəşinə tutulmuş, nəticədə 1 nəfər həlak olmuş, 11 nəfər yaralanmışdır.

18 aprel - Qazax-Cəfərli yolunun 10-cu kilometrliyində VAZ markalı maşına ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 2 nəfər ölümcül yaralanmışdır.

25 aprel - Ağstafa rayonunun Köhnə Qışlaq kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 5 nəfər ağır yaralanmış, 3 nəfər itkin düşmüşdür.

25 aprel - Ağdam rayonunun Şelli, Papravənd, Abdal kəndlərinin ermənilər tərəfindən raket və top atəşinə

tutulması nəticəsində 2 nəfər mülki vətəndaş həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

29 aprel - Kəlbəcər rayonunun Narıçlar kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 6 nəfər həlak olmuş, 2 nəfər ağır yaralanmış, 2 nəfər itkin düşmüşdür.

29 aprel - Ermənilər Şuşa ətrafında Hacı talası və Daşaşiran adlanan ərazilərə güclü hücum keçdilər. Nəticədə, 4 nəfər həlak olmuş, 15 nəfər yaralanmışdır.

1 may - ATƏM-in YVŞK-nin Helsinkidə keçirilən 10-cu iclasında Dağlıq Qarabağa dair konfransın təşkili, iclasların keçirilməsi şərtləri, sədrin səlahiyyətləri və s. haqqında YVŞK-nin qərarı qəbul edildi. Minsk Konfransının reallaşması üçün yaradılan eyni adlı qrup münaqişənin nizamlanması istiqamətində fəaliyyət göstərməli, münaqişə həll ediləndən sonra isə məsələnin həllində neytral, regionda maraqlı dövlət olmadığını nəzərə alaraq Belarusun paytaxtı Minsk şəhərində konfransa üzv olan dövlətlər toplanmalı və Yekun sənədi qəbul etməli idilər. ATƏM-in Xarici İşlər Nazirləri Şurası Minskdə keçiriləcək konfransa hazırlıq məqsədilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar görüş keçirmək və məsələni həll etmək barədə Mario Rafaelliyə mandat verdi.

2 may - Xanlar rayonunun Dosular kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 4 nəfər həlak olmuş, 8 nəfər yaralanmışdır.

2 may - Naxçıvan MR Şərur rayonunun Havış kəndinin ermənilər tərəfindən top atəsinə tutulması nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 11 nəfər yaralanmışdır.

5 may - Goranboy rayonunun Tapqaraqoyunlu kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 6 nəfər həlak olmuş, 8 nəfər yaralanmışdır.

5 may - Naxçıvan MR Şərur rayonunun Havış və Günnüd kəndləri ermənilər tərəfindən müxtəlif silahlardan atəşə tutulmuş, nəticədə 1 nəfər həlak olmuş, 8 nəfər yaralanmışdır.

6 may - Ermənilər tərəfindən Füzulinin Qacar və Divanlılar kəndi zirehli maşınlardan, rayon mərkəzi isə toplardan atəşə tutulmuşdur. Hoğa kəndinə edilən hücum zamanı 2 nəfər həlak olmuş, 5 nəfər yaralanmışdır.

7 may - ATƏM-in Dağlıq Qarabağa dair Minsk Konfransının sədri M. Rafaelli başda olmaqla ATƏM-in nümayəndə heyəti Azərbaycanda səfərdə oldu. Səfər zamanı o, bildirdi ki, regionda sülhün tezliklə bərqərar olması üçün atəş uzun müddətə kəsilməli, iyunun ortalarında keçiriləcək konfransın çağırılması şərtləri və subyektləri müəyyənləşdirilməlidir.

7 - 8 may - İrənin təşəbbüsü ilə Tehranda Azərbaycan və Ermənistan rəhbərləri arasında üçtərəfli görüş keçirildi. Münaqişənin nizama salınmasına dair üçtərəfli danışıqların yekunlarına əsasən, tərəflər Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılmasına dair birgə sənəd imzalamışlar. Sənəddə problemin mərhələ-mərhələ həll edilməsi, o cümlədən atəşin dayandırılması, münaqişə zonasında xarici müşahidəçilərin yerləşdirilməsi, nəqliyyat yollarının açılması, əsirlərin dəyişdirilməsi, habelə Ermənistan ilə Azərbaycan arasında ikitərəfli münasibətlərin yaxşılaşdırılması nəzərdə tutulmuşdur. Sonralar aydın oldu ki, görüş zamanı Azərbaycan-Ermənistan sərhədi boyu və Qarabağın dağlıq hissəsində atəşin dayandırılmasından erməni tərəfi əslində başqa məqsəd güdürmüş. Məhz bu görüş Ermənistana beynəlxalq ictimaiyyətdən öz niyyətlərini gizlətmək üçün lazım idi. Heç şübhəsiz ki, Ermənistan rəhbərliyi hazırlanmış hücum əməliyyatından əvvəlcədən xəbərdar olmuşdur. Çünki, Şuşanın işğalı Ermənistan rəhbərliyinin Tehranda danışıqlar apardığı, atəşi dayandırmağı tələb etdiyi vaxtla üst-üstə düşür və bağlanan sülh müqaviləsi mürəkkəbin qurduğu ana qədər qüvvədə qalmışdır. Bununla yanaşı, ermənilər həmişə olduğu kimi, hücum ərəfəsində bütün dünyaya Şuşadan Xankəndinə güclü hücumlar edilməsi barədə dezinformasiya yaymışdılar.

8 may - Azərbaycanın qədim musiqi və mədəniyyət mərkəzi olan Şuşa şəhərini ələ keçirməklə Ermənistan ordusu tərəfindən bütün Yuxarı Qarabağ işğal edildi. Ermənilərin öz məlumatlarına görə Şuşaya hücumda 100-ə qədər zirehli maşın və tank, 11 min nəfər canlı qüvvə iştirak etmişdi. Ermənilər tərəfində xaricdən gətirilmiş muzdlular da döyüşürdülər.

Beləliklə, ən müasir texnika hesabına 289 km² ərazisi, 24.000 nəfər əhalisi, 1 şəhər və 30 kənddən ibarət olan Şuşa rayonu Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edildi. Şuşa uğrunda döyüşlərdə 155 nəfər şəhid oldu, 167 nəfər isə yaralandı. Ermənilər tərəfindən əsir götürülmüş və Şuşa türməsinə saxlanılan 114 nəfər azərbaycanlı sonradan xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirildi

9 may - Ermənilər tərəfindən Laçın rayonu şiddətli top atəsinə tutulmuş, nəticədə 7 nəfər həlak olmuşdur.

11 may - Ağdam rayonunun Şelli kəndinin atəşə tutulması nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 2 nəfər yaralanmışdır.

12 may - Azərbaycanın BMT yanında daimi nümayəndəliyinin təklifi ilə BMT Təhlükəsizlik Şurası Qarabağdakı vəziyyətlə əlaqədar məsləhətləşmələr keçirdi. Mayın 12-də Təhlükəsizlik Şurasının 3072-ci iclasında Dağlıq Qarabağda vəziyyət müzakirə edildi və Şuranın sədri Peter Xoefellner (Avstriya) bəyanat verdi. BMT Təhlükəsizlik Şurası sədrinin bəyanatında iki məsələ öz əksini tapdı: son hadisələrin baş verdiyi münaqişə bölgəsində vəziyyəti yerinə yetirmək üçün BMT-nin xüsusi nümayəndəliyinin dərhal göndərilməsi və beynəlxalq birliyin qaçqınlara humanitar yardım göstərməsi haqqında.

13 may - Ermənilər tərəfindən Bərdə rayonunun top atəsinə tutulması nəticəsində 5 nəfər həlak olmuş, 3 yaşayış binası dağıdılmışdır.

14 may - Tovuz rayonunun Əlibəyli kəndi ermənilər tərəfindən müxtəlif silahlardan atəşə tutulmuş, nəticədə 1 nəfər həlak olmuş, 4 nəfər yaralanmışdır.

17 may - Azərbaycanın qədim Şuşa şəhərinin işğalından sonra erməni hərbi qüvvələrinin qarşısında duran vəzifə işğal etdikləri Azərbaycan torpaqlarında möhkəmlənmək, Qarabağın dağlıq hissəsini Ermənistan Respublikasına birləşdirmək üçün onların arasında dəhliz açmaq idi. Bu yolda iki respublikanın arasında qədim Azərbaycan şəhəri Laçın yerləşirdi. Beləliklə, "öz müqəddəratını təyin etmək" ideyasını reallaşdırmaq məqsədilə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsini Ermənistanla birləşdirən dəhliz silah gücünə ələ keçirildi. Laçının işğalı müharibənin Dağlıq Qarabağ sərhədlərindən çıxdığını və Ermənistanın hərbi işğalçılıq niyyətinin böyük olduğunu göstərdi. Ermənilərin "humanitar dəhliz" adlandırdığı bu yol ilə Dağlıq Qarabağa külli miqdarda silah, döyüş sursatı və hərbi qüvvə gətirildi.

18 may - Helsinkidə ATƏT-in yüksək vəzifəli rəsmiləri ilə görüşdə münafişənin sülh yolu ilə həllinə dair müzakirələrin aparıldığı zaman Ermənistan silahlı qüvvələri 162 min ha sahəsi, 71 min nəfər əhalisi, 120 kəndi olan Laçın rayonunu bütünlüklə işğal etdilər. Beynəlxalq təzyiqlər olmasın deyə, bu işğal ermənilər tərəfindən "humanitar dəhliz" açmaq adı altında həyata keçirildi.

18 may - Ağdam rayonunun ermənilər tərəfindən top atəsinə tutulması nəticəsində 3 nəfər həlak olmuş, 3 nəfər yaralanmışdır.

18 may - Naxçıvan MR Sədərək rayonuna ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 5 nəfər həlak olmuş, 51 nəfər yaralanmışdır.

18 - 21 may - Helsinkidə ATƏM-in Yüksək Vəzifəli Şəxslər Komitəsinin 11-ci görüşü keçirildi. Görüşdə Türkiyə, Azərbaycan, Ermənistan nümayəndə heyətləri bəyanatla çıxış etdilər. Azərbaycan təcavüzkarın pislənməsini və Ermənistanla qarşı ciddi sanksiyaların tətbiq olunmasını tələb etdi. Ermənistanın mövqeyindən məlum oldu ki, o, öz təcavüzkar hərəkətlərindən əl çəkmək niyyətində deyildir. Belə ki, Ermənistan ATƏM çərçivəsində aparılan danışıqların pozulmasında bütün məsuliyyəti Azərbaycanın üzərinə atdı.

20 may - Zəngilan rayonunun Qazançı kəndi yaxınlığında "UAZ-469" markalı 80-33 AQR dövlət nömrə nişanlı avtomasına ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 2 nəfər yaralanmışdır.

22 may - Avropa İttifaqı Dağlıq Qarabağa dair bəyanat vermişdir. Bəyanatda deyilirdi ki, Birlik və ona üzv olan dövlətlər Dağlıq Qarabağ regionunda döyüşlərin son vaxtlar intensivləşməsi ilə bağlı dərin narahatlığını bildirir və hər hansı bir tərəfdən güc tətbiq edilməsini qəti şəkildə pisləyir. Birlik və ona üzv olan dövlətlər davamlı döyüşlər nəticəsində əhalinin yenidən üzləşdiyi əzab-əziyyətdən və insan tələfatından təəssüflənir.

23 may - Naxçıvan MR Sədərək rayonuna ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 19 nəfər həlak olmuş, 23 nəfər yaralanmışdır.

25 may - Naxçıvan MR Ordubad rayonunun Soyuq kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

26 may - Tovuz rayonunun Əlibəyli, Ağdam kəndlərinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 2 nəfər yaralanmışdır.

27 may - **Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatının (NATO) Müdafiə Planlaşdırması Komitəsi və Nüvə Planlaşdırması Qrupu** Yekun kommünikasi qəbul edilmişdir. Kommünikedə qeyd edilirdi ki, "müzakirələrimiz zamanı biz keçmiş Yuqoslaviyada və Dağlıq Qarabağ və Naxçıvan da daxil olmaqla kənarlarında mövcud olan münaqişələrlə bağlı dərin narahatlığımızı bildirmişik. Biz hərbi əməliyyatların dayandırılması və məsələlərin sülh yolu ilə nizamlanmaları istiqamətində BMT, ATƏM və Avropa İttifaqı tərəfindən edilən müxtəlif səyləri tamamilə dəstəkləyirik. Biz aidiyyəti olan tərəfləri münaqişələrə son qoymağa çağırırıq".

1 - 5 iyun - Romada Minsk qrupunun danışıqları seriyasından ilk mərhələ başladı. Romada 11 ölkənin - ABŞ, Türkiyə, Rusiya, İtaliya, Fransa, Almaniya, İsveç, Çexiya-Slovakiya, Belarus, Azərbaycan və Ermənistan nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən görüş iyunun 23-də Minskə açılması nəzərdə tutulan beynəlxalq konfransa hazırlıq məqsədi daşıyırdı. Azərbaycan tərəfi həmin görüşdə iştirak etməklə yanaşı Dağlıq Qarabağın Azərbaycan və erməni icmasının iştirakına da razılıq verdi. Lakin Dağlıq Qarabağın erməni nümayəndələri görüşə gəlməmişdilər. Onlar müşahidəçi statusu ilə razılaşmayıb müşavirədə "muxtər respublika"ni təmsil edən tam hüquqlu iştirakçı kimi qəbul olunmalarını tələb edirdilər. Azərbaycan tərəfi Laçın və Şuşanın geri qaytarılması, onun dövlət sərhədlərinə Ermənistanın hörmətlə yanaşması tələblərinə əməl olunduq- dan sonra Dağlıq Qarabağla hər hansı danışıqlara qoşula biləcəyini bildirmişdi.

Roma görüşündə Minsk Konfransının keçirilməsinə əngəl törədən erməni təcavüzü barədə məsələ müzakirə olundu. Konfransın qəbul edilməmiş sənədlərində "Laçından hərbi hissələrin çıxarılması", "Qaçqınların Laçına qaytarılması", "Şuşadan qoşunların çıxarılması", "Bu məsələlərin icrasına nəzarət etmək üçün beynəlxalq müşahidəçilərin yerləşdirilməsi" və s. kimi bəndlər var idi. Təklif edilmişdi ki, ATƏM-in Minsk Konfransı ərəfəsində, bu konfransın çağırılması haqqında qərar qəbul edilərkən mövcud olan, yəni Laçının tutulmasından əvvəlki vəziyyətə qayıtmaq lazımdır. Ancaq Ermənistan nümayəndələrinin konsensusa gələ bilmədiklərindən həmin sənəd qəbul edilmədi.

1 iyun - Kəlbəcər rayonunun Alqaya kəndinə silahlı basqın nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

1 iyun - Ermənilər tərəfindən Qubadlı rayonunun mərkəzinin müxtəlif növ silahlardan atəşə tutulması nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 29 nəfər yaralanmışdır.

1 iyun - Füzuli rayonunun Gövsadlı kəndinin ermənilər tərəfindən atəşə tutulması nəticəsində 3 nəfər mülki şəxs həlak olmuşdur.

3 iyun - Ağdam rayonunun Papravənd kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 2 nəfər yaralanmışdır.

4 iyun - *Şimali Atlantika Şurası Nazirlərinin Osloda keçirilən görüşündə yekun kommünike* qəbul edilmişdir. Kommünikedə bildirilirdi ki, "Biz Avro- Atlantika regionunun müxtəlif yerlərində davam edən zorakılıq və dağıntılarla bağlı dərin narahatlığımızı bildiririk. Bu, bizim bütün Avro-Atlantika regionunda sadiq olduğumuz sülh və sabitliyə tamamilə ziddir. Biz Avropada sülh və əməkdaşlığa əsaslanan qaydanın bərqərar edilməsi istiqamətində söylərimizə maneələrin olmamağı üçün azğın milliyətçilik və mübahisələrin zor yolu ilə həll edilməsi cəhdlərinin qarşısının alınması məqsədilə əlimizdən gələni edəcəyik. Biz keçmiş Yuqoslaviya ərazisində mövcud olan və Dağlıq Qarabağda mərkəzləşən münaqişələrlə bağlı narahatlığımızı ifadə edən ayrıca bəyanatlar vermişik".

5 iyun - *Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurası adından bəyanat verilmişdir. Bəyanatda bildirilirdi ki*, "Biz, həmçinin. Dağlıq Qarabağ və onun kənarlarında olan böhranın gedişində döyüşlərin intensivləşməsi, insan tələfatının, iztirabların və dağıntıların artması ilə bağlı dərin narahatlıq hissi keçiririk. Biz Minskdə ATƏM-in Konfransının çağırılması qərarını, bu Konfransın uğurla nəticələnməsi üçün Romada ilkin toplantının keçirilməsi kimi addımları və bu münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanması ilə bağlı ATƏM çərçivəsində görülən bütün tədbirləri alqışlayırıq. Bu məqsədə nail olmaq üçün öz töhfəmizi verəcəyik və aidiyyəti olan tərəfləri də eyni tədbir görməyə çağırırıq. Biz sülh prosesinə töhfə vermək məqsədilə ATƏM çərçivəsində regiona vaxtlı-vaxtında müşahidəçilərin yerləşdirilməsinə dair razılıq əldə edilməsi istiqamətindəki söylərini dəstəkləyir və Şuramızın üzvlərinin həmin missiyanın işində iştirak etməyə hazır olduğunu bildiririk.

Bununla yanaşı sənəddə göstərilirdi ki, "Biz aidiyyəti olan bütün tərəfləri sülh yolu ilə nizamlanma danışıqlarına mühüm töhfə verən səmərəli atəşkəs əldə etməyə çağırırıq. Biz eyni zamanda, tərəfləri hər iki münaqişələrin qurbanları üçün təcili tələb olunan humanitar yardımın çatdırılması üçün müvafiq şəraiti təmin etməyə çağırırıq. Biz güc işlədilməsi vasitəsilə ərazilərin əldə edilməsi, sərhədlərin dəyişdirilməsi və ya siyasi məqsədlərə nail olunması üçün hər hansı cəhdin qəbul edilməz olduğunu və bu cəhdin əhəmiyyətli olan uzunmüddətli, danışıqlara və dinc nizamlanmaya əsaslanan söylərə yalnız xələl gətirdiyini xüsusilə vurğulayırıq".

1 - 5 iyun - Romada Minsk qrupunun danışıqları seriyasından ilk mərhələ başlandı. Romada 11 ölkənin - ABŞ, Türkiyə, Rusiya, İtaliya, Fransa, Almaniya, İsveç, Çexiya-Slovakiya, Belarus, Azərbaycan və Ermənistan nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən görüş iyunun 23-də Minskə açılması nəzərdə tutulan beynəlxalq konfransa hazırlıq məqsədi daşıyırdı.

Roma görüşündə Minsk Konfransının keçirilməsinə əngəl törədən erməni təcavüzü barədə məsələ müzakirə olundu. Konfransın qəbul edilməmiş sənədlərində "Laçından hərbi hissələrin çıxarılması", "Qaçqınların Laçma qaytarılması", "Şuşadan qoşunların çıxarılması", "Bu məsələlərin icrasına nəzarət etmək üçün beynəlxalq müşahidəçilərin yerləşdirilməsi" və s. kimi bəndlər var idi.

5 iyun - Tərtər rayonunun Seyidimli kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 3 nəfər ağır yaralanmışdır.

8 iyun - Tovuz rayonunun Əlibəyli və Böyükqışlaq kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 6 nəfər yaralanmışdır.

10 iyun - Kəlbəcər rayonunun Ağdaban kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 15 nəfər yaralanmışdır.

12 iyun - Füzuli rayonunun Cavarlı kəndində ermənilər tərəfindən yük maşınının partladılması nəticəsində 1 nəfər yerli sakin həlak olmuşdur.

13 iyun - Goranboy rayonunun Tapqaraqoyunlu kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 6 nəfər həlak olmuş, 18 nəfər yaralanmışdır.

13 iyun - Qazax rayonunun Fərəhli kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuşdur.

13 iyun - Tərtər rayonunun Cəmilli və Seyidimli kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 19 nəfər yaralanmışdır.

14 iyun - Qazax rayonunun Məzən və Fərəhli kəndlərinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 5 nəfər həlak olmuş, 14 nəfər yaralanmışdır.

15 - 20 iyun - Romada Minsk qrupunun danışıqları seriyasından keçirilən ikinci mərhələdə erməni tərəfi konfransın Laçın və Şuşanın işğalı ilə bağlı əvvəlki dörd bəndlik sənədinə Goranboy və Ağdərənin adlarını əlavə etməyi tələb etdilər. Ancaq Azərbaycan nümayəndə heyəti buna razılıq vermədi. Ermənistan ATƏM-in Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı keçirilən görüşlərdə Türkiyənin ümumiyyətlə iştirak etməməsini tələb etdi. Nəticədə danışıqlar uğursuzluqla qurtardı.

16 iyun - Tovuz rayonunun Əlibəyli və Ağdam kəndlərinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 4 nəfər həlak olmuş, 6 nəfər yaralanmışdır.

18 iyun - Avropa İttifaqı Dağlıq Qarabağa dair bəyanat vermişdir. Bəyanatda deyilirdi ki, Birlik və ona üzv olan dövlətlər Dağlıq Qarabağda davam edən döyüşlər ilə bağlı dərin narahatlığını bildirir. Birlik və ona üzv olan dövlətlər böhranın həllinə qətiyyətlə kömək etməyən hər hansı gücün tətbiq edilməsini ciddi şəkildə pisləyir.

22 iyun - Füzuli rayonunun Qaradağlı və Korazilli kəndlərinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

22 iyun - Naxçıvan MR-in Sədərək rayonuna ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuşdur.

22 iyun - Füzuli rayonunun Yuxarı Yağlavənd kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 4 nəfər yaralanmışdır.

27 iyun - Füzuli rayonunun Dövlətyarlı kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 4 nəfər həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

29 iyun - 7 iyul - Romada ATƏM-in Minsk qrupu çərçivəsində görüşlərin üçüncü mərhələsində Rusiyanın təşəbbüsü ilə 1992-ci il iyulun 8-dən - ATƏM-in sammitinin açılış günündən etibarən 30 günlük hərbi əməliyyatların dayandırılması haqqında çağırış qəbul olunmuşdur. Bu təklifə yalnız Azərbaycan tərəfi razılıq vermiş, Ermənistan və Dağlıq Qarabağ isə cavab verməmişlər.

1 iyul - Füzuli rayonunun Gövsadlı və Zərgərli kəndlərinin ermənilər tərəfindən "Qrad" tipli raketlərdən atəşə tutulması nəticəsində 3 nəfər həlak olmuşdur.

1 iyul - Qubadlı rayonunun mərkəzinin ermənilər tərəfindən "Qrad" tipli raketlərdən atəşə tutulması nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 27 nəfər yaralanmışdır.

3.iyul - Cəbrayıl rayonunun mərkəzinin ermənilər tərəfindən toplardan atəşə tutulması nəticəsində 1 nəfər həlak olmuşdur.

4.iyul – Goranboy rayonunun Güllüstan kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 4 nəfər həlak olmuş, 2 nəfər yaralanmışdır.

5 iyul - Naxçıvan MR-ın Sədərək rayonunun müxtəlif növ silahlardan atəşə tutulması nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 4 nəfər yaralanmışdır.

7.iyul - Ağdam rayonunun Şelli kəndinin ermənilər tərəfindən vertolyotlardan atəşə tutulması nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

8 - 10 iyul - ATƏM-in Helsinkidə keçirilən Zirvə toplantısında Azərbaycan Respublikası təşkilatın Yekun Aktını imzalayıb.

22.iyul - Füzuli rayonunun Qacar kəndinin ermənilər tərəfindən top atəşinə tutulması nəticəsində 2 nəfər həlak olmuşdur.

17 - 21 iyul - Romada ATƏT-in Minsk qrupunun 8 "neytral" dövlətinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

20 iyul - Ağstafa rayonunun Köhnə Qışlaq, Yaradullu və Tatlı kəndlərinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

22 iyul - Füzuli rayonunun Yuxarı Yağlavənd kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 4 nəfər yaralanmışdır.

27 iyul - Füzuli rayonunun Xatımbulaq kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuşdur.

27 iyul - Ermənilər tərəfindən Qazax rayonunun Şıxlı kəndinə silahlı hücum nəticəsində 1 nəfər həlak olmuşdur.

30 iyul - Ağdərə rayonunun Aşağı Moxradağ kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 41 nəfər yaralanmışdır.

31 iyul- Ermənilər tərəfindən Kəlbəcər rayonunun Ağdaban kəndinə silahlı hücum nəticəsində 4 nəfər həlak olmuş, 12 nəfər yaralanmışdır.

31 iyul - Ağdərə rayonuna ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 9 nəfər yaralanmışdır.

31 iyul - 5 avqust - Romada Minsk qrupu çərçivəsində görüşlərinin dördüncü mərhələsində Rusiyanın təşəbbüsü ilə avqustun 5-dən etibarən 60 günlük hərbi əməliyyatların dayandırılması haqqında çağırış qəbul olunmuşdur.

1 avqust - Tovuz rayonunun mərkəzinin ermənilər tərəfindən toplardan atəşə tutulması nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 5 nəfər yaralanmışdır.

1 avqust - Gədəbəy rayonunun Şınıx və Novoivanovka kəndlərinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 3 nəfər həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

3 avqust - Ermənilər tərəfindən Naxçıvan MR Babək rayonunun Gərməçataq kəndinə silahlı hücum nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 5 nəfər yaralanmışdır.

5.avqust - Laçın rayonunun Güləbird kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 30 nəfər yaralanmışdır.

6.avqust - Gədəbəy rayonunun Şınıx və Novosaratovka kəndlərinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 6 nəfər yaralanmışdır.

7.avqust - Ermənilər tərəfindən Ağstafa rayonunun Köhnə Qışlaq kəndinə silahlı hücum nəticəsində 3 nəfər həlak olmuş, 2 nəfər yaralanmışdır.

8 avqust - Qubadlı rayon mərkəzinin ermənilər tərəfindən "Qrad" tipli raketlərdən atəşə tutulması nəticəsində 3 nəfər həlak olmuş, 2 nəfər yaralanmışdır, Şınıx və Novoivanovka kəndlərinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 3 nəfər həlak olmuşdur.

10 avqust - Gədəbəy rayonunun İnekboğan kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 3 nəfər həlak

olmuş, 2 nəfər yaralanmışdır.

10 avqust - Tovuz rayonunun Böyükqışlaq kəndinə ermənilər tərəfindən silahlı hücum nəticəsində 4 nəfər həlak olmuş, 11 nəfər yaralanmışdır.

12 avqust - Gədəbəy rayon mərkəzinin ermənilər tərəfindən atəşə tutulması nəticəsində 3 nəfər həlak olmuş, 3 nəfər yaralanmışdır.

15 avqust - Cəbrayıl rayonunun ermənilər tərəfindən raket, top atəşinə tutulması nəticəsində 5 nəfər həlak olmuşdur.

17 avqust - Ermənilər tərəfindən Ağdam rayonunun Gülablı kəndinə silahlı hücum nəticəsində 6 nəfər həlak olmuş, 6 nəfər ağır yaralanmışdır.

24 - 26 avqust - ATƏM-in Minsk Konfransı sədri M. Raffaellinin "Hərbi əməliyyatların 60 günlük dayandırılması haqqında çağırış"ın tərəflərə şəxsən təqdim olunması üçün Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri oldu. Səfər zamanı münaqişədə iştirak edən tərəflərə hərbi əməliyyatları 60 gün müddətinə dayandırmaq haqqında təklif rəsmən təqdim olundu. M. Rafaelli Azərbaycanda olarkən bildirdi ki, Minsk Konfransının çağırılmasına nail olmaq üçün atəşin dayandırılması haqda Minsk qrupunun müraciətinə tərəflər müsbət cavab verməli, müşahidəçilərin ilk dəstəsi yerləşdirilməli və atəş dayandırılmalıdır.

26 avqust - Zəngilan rayon mərkəzinin ermənilər tərəfindən raket, top atəşinə tutulması nəticəsində 7 nəfər həlak olmuş, 11 nəfər yaralanmışdır.

26 avqust - BMT Təhlükəsizlik Şurasında keçirilən müzakirələrdən sonra Şuranın sədri Li Daoyuy "Dağlıq Qarabağda vəziyyətə dair" adlı bəyanat vermişdir. Bəyanatda bildirilir ki, Dağlıq Qarabağda vəziyyətin pisləşməsi, çoxlu insan tələfatına və geniş miqyasda maddi zərərə səbəb olması haqqında məlumatlar Təhlükəsizlik Şurasının üzvlərini dərinəndən narahat etmişdir.

Bununla yanaşı sənəddə qeyd edilirdi ki, Təhlükəsizlik Şurasının üzvləri bütün tərəfləri atəşi dərhal dayandırmağa və ATƏM çərçivəsində Dağlıq Qarabağ məsələsinə dair Minsk Konfransının söylərinə, habelə Romada keçirilən hazırlıq danışıqlarına yardım göstərməyə çağırırlar.

27 avqust - Alma-Atada Qazaxıstan Prezidentinin təşəbbüsü ilə Azərbaycan və Ermənistan xarici işlər nazirlərinin görüşü keçirilmişdir. Qazaxıstan Respublikasının təşəbbüsü ilə ATƏM-in Minsk qrupunun müraciətinə cavab olaraq Azərbaycan, Ermənistan və Qazaxıstan nümayəndələri birgə bəyannamə imzaladılar. İmzalanan Alma-Ata birgə memorandumuna görə münaqişə edən tərəflər sentyabrın 1-dən hərbi əməliyyatları dayandırmağa hazır olduqlarını bildirdilər. Bu sənədin yerinə yetirilməsinə dair sentyabrın 3-də İcəvan protokolu imzalandı.

28 avqust - Goranboy rayonunun Balıqçaya kəndinə ermənilər tərəfindən silahlı hücum nəticəsində 24 nəfər qətlə yetirilmiş, 6 nəfər ağır yaralanmışdır.

29 avqust - Cəbrayıl rayonunun mərkəzinin ermənilər tərəfindən müxtəlif silahlardan atəşə tutulması nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 6 nəfər yaralanmışdır.

4 sentyabr - Füzuli rayonunun Qaçaq kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 3 nəfər yaralanmışdır.

6 sentyabr - Ağdam rayonunun Əhmədavar kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 4 nəfər həlak olmuş, 6 nəfər yaralanmışdır.

7 sentyabr - Füzuli rayonunun Qaravəllər kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 4 nəfər yaralanmışdır.

7 sentyabr - Füzuli rayonunun Zərgər kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 6 nəfər həlak olmuş, 2 nəfər yaralanmışdır.

7 - 19 sentyabr - ATƏM-in Minsk qrupu çərçivəsində görüşlərin beşinci mərhələsi baş tutmuşdur.

9 sentyabr - Tovuz rayonunun Əlibəyli və Ağdam kəndlərinə ermənilər tərəfindən silahlı hücum nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 15 nəfər yaralanmışdır.

11 sentyabr - Ağdam rayonunun Sarıcallı kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 3 nəfər yaralanmışdır.

14 sentyabr - Ağdam rayonunun Muğanlı kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 2 nəfər həlak olmuşdur.

14-16 sentyabr - Alma-Atada Azərbaycan və Ermənistan işçi qrupları arasında keçirilən ikitərəfli danışıqlar nəticəsiz başa çatdı. Ermənistan nümayəndələri Azərbaycan və Qazaxıstan nümayəndə heyətlərinin qəbul etdikləri bəyannamə layihəsini rədd etdilər.

ATƏM-in Minsk qrupunun sentyabrda Romada keçirilən görüşü erməni tərəfinin kompromisə gəlməyə heç bir imkan verməyən tələbləri ucbatından müvəffəqiyyətsizliyə uğradı. M. Raffaellinin sentyabrda hərbi əməliyyatları dayandırmaq üçün konkret müddətin müəyyənləşdirilməsi sahəsində göstərdiyi cəhdlər də nəticəsiz qaldı.

15 sentyabr - Naxçıvan MR, Şahbuz rayonunun Biçənək kəndinə ermənilər tərəfindən silahlı hücum nəticəsində 3 nəfər həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

18 sentyabr - Naxçıvan MR-in Sədərək rayonuna ermənilər tərəfindən silahlı hücum nəticəsində 3 nəfər həlak olmuş, 5 nəfər yaralanmışdır.

19 sentyabr - Soçidə Rusiya, Gürcüstan tərəflərinin iştirakı ilə Azərbaycan və Ermənistan müdafiə nazirləri səviyyəsində 8 maddədən ibarət saziş imzalandı. Sənəddə Azərbaycanla Ermənistan arasında dövlət sərhəddində, eləcə də Dağlıq Qarabağ bölgəsində sülhü bərqərar etmək üçün silahlı əməliyyatların iki ay ərzində (müddətin daha sonra uzadılması şərti) dayandırılması, silahlı qüvvələrin regiondan çıxarılması, MDB ölkələrində müşahidəçilərin və sülhməramlı qüvvələrin yerləşdirilməsi nəzərdə tutulurdu. Sazişdən sonra Moskvada "Silahlı qüvvələri geri çəkmək haqqında" protokol imzalandı. Lakin bunların heç biri Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqe tutması və təcavüzkarlığının genişlənməsi ucbatından yerinə yetirilmədi.

19 sentyabr - Goranboy rayonunun Gülüstan kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 22 nəfər həlak olmuş, 8 nəfər yaralanmışdır.

23 sentyabr - ATƏM-in Minsk Konfransının sədri M. Raffaelii ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədrindən Minsk Konfransının mandatının dəqiqləşdirilməsini istəmişdir.

Sentyabr - Dağlıq Qarabağda Robert Koçaryanın başçılığı ilə "Dövlət müdafiə komitəsi" yaradıldı. Bu komitə 18 yaşından 45 yaşına qədər bütün kişiləri Azərbaycana qarşı müharibəyə cəlb etdi. Hava hücumundan müdafiə məqsədi ilə Dağlıq Qarabağa Ermənistandan müasir texnika göndərildi.

Sentyabr - Nyu-Yorkda BMT Baş Məclisinin sessiyası zamanı İKT üzvü olan dövlətlərin xarici işlər nazirlərinin əlaqələndirmə toplantısında qəbul edilmiş yekun sənədinə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar bir maddə salınmışdır.

30 sentyabr - Zəngilan rayonunun Ermənistanla həmsərhəd kəndlərinə ermənilər tərəfindən silahlı hücum nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

30 sentyabr - Ağdərə rayonunun Ketavan kəndi yaxınlığında ermənilər tərəfindən "QAZ-53" markalı maşının partladılması nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

5 oktyabr - Ağdam rayonunun Seyidli kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 4 nəfər yaralanmışdır.

8 oktyabr - Füzuli rayonunun Divanalılar kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 11 nəfər həlak olmuş, 60 nəfər yaralanmışdır.

12 oktyabr - Qubadlı rayonunun Balard kəndinə ermənilər tərəfindən silahlı hücum nəticəsində 3 nəfər həlak olmuş, 4 nəfər yaralanmış, 2 nəfər itkin düşmüşdür.

13 oktyabr - Ağdam rayonunun Şelli və Əhmədavar kəndlərinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 2 nəfər həlak olmuş, 25 nəfər yaralanmışdır.

13 oktyabr - Naxçıvan MR, Şərur rayonunun Ermənistanla həmsərhəd kəndlərinə ermənilər tərəfindən silahlı hücum nəticəsində 3 nəfər həlak olmuş, 7 nəfər yaralanmışdır.

Oktyabrın ortaları - Dağlıq Qarabağa dair danışıqlarda Minsk qrupunda ABŞ-ın nümayəndə heyətini təmsil edən Con Mareska yeni təşəbbüslə çıxış etdi: beş dövlət - ABŞ, Türkiyə, Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan nümayəndələri noyabrın 12-13-də Cenevrədə toplanmalı və Minsk Konfransının başlanması üçün danışıqlar bərpa olunmalı idi. Çünki Dağlıq Qarabağın erməni icmasının danışıqlarda xüsusi status istəməsindən sonra bu danışıqlar dayandırılmışdı.

21 oktyabr - Tərtər Kəlbəcər arasında, Sərsəng su anbarının 1,5 kilometrliyində hərəkət edən xalq təsərrüfatı malları daşıyan 4 maşın ermənilər tərəfindən qumbara atanlar vasitəsilə atəşə tutulmuş və nəticədə 6 nəfər mülki şəxs həlak olmuşdur.

24 oktyabr - ABŞ Konqresin 102-ci çağırış 2-ci sessiyasında keçmiş SSRİ-nin Azərbaycandan başqa digər 11 respublikasına (Ermənistan, Belarus, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Moldova, Rusiya, Tacikistan, Türkmənistan, Ukrayna və Özbəkistan) demokratiyasının inkişafı və bazar iqtisadiyyatına keçid məqsədilə 460 milyon dollar həcmində yardımını nəzərdə tutan "Azadlığı Müdafiə Aktı" və ona 907-ci əlavə qəbul edildi.

25.oktyabr - Qazax rayonunun Fərəhli kəndinə ermənilər tərəfindən silahlı hücum nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 3 nəfər yaralanmışdır.

27.oktyabr - BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədri Şuranın 3127-ci iclasında "Dağlıq Qarabağda vəziyyətə dair" bəyanat vermişdir. Bəyanatda deyilirdi ki, Təhlükəsizlik Şurası 1992-ci il sentyabrın 21-də Soçidə atəşkəs barədə sazişin bağlanılmasına baxmayaraq Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında ciddi vəziyyətin qalmasından, eləcə də bununla əlaqədar insan tələfatı və maddi itkilər olmasından dərin narahatdır. Bu bəyanat əvvəlki bəyanatların məzmununu bir daha təsdiq edərək, münaqişənin ATƏM-in Minsk prosesi çərçivəsində həllinə tərəfdar olduğunu bildirdi.

1 noyabr - Qubadlı rayonunun Muradxanlı kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 5 nəfər həlak olmuş, 8 nəfər yaralanmışdır.

5 noyabr - Zəngilan rayonunun Seyidlər kəndinə ermənilər tərəfindən silahlı hücum nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 4 nəfər yaralanmışdır.

5 - 7 noyabr - Yüksək Vəzifəli Şəxslər Komitəsinin 17-ci iclası ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədrinə münaqişə zonasına beynəlxalq müşahidəçilərin göndərilməsi səlahiyyəti vermiş, eyni zamanda Rusiya tərəfi MDB müşahidəçilərinin ATƏM-in müşahidəçi qrupunun tərkibində olmasını müdafiə etmişdir.

6 noyabr - Ağdam rayonunun mərkəzinin ermənilər tərəfindən atəşə tutulması nəticəsində 6 nəfər həlak olmuşdur.

11 noyabr - Goranboy rayonunun Aşağı Ağcakənd kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 3 nəfər həlak olmuş, 1 nəfər yaralanmışdır.

17 noyabr - Füzuli rayonunun Aşağı Divanlılar kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 5 nəfər həlak olmuş, 3 nəfər yaralanmışdır.

19 noyabr - Qubadlı rayonunun Əliququşağı kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 4 nəfər həlak olmuş, 3 nəfər yaralanmışdır.

21 noyabr - Ermənilər tərəfindən "Kamaz" markalı avtomaşının partladılması nəticəsində 1 nəfər həlak olmuş, 2 nəfər yaralanmışdır.

26 noyabr-1 dekabr - Vyanada Müşahidəçi Qrup mandatı ilə ATƏM-in xüsusi qrupunun görüşü oldu.

8 dekabr – Ağdam rayonunun Novruzlu kəndinə ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 4 nəfər həlak olmuşdur.

7 - 9 dekabr - Cenevrədə Azərbaycan, Ermənistan, Rusiya, ABŞ və Türkiyə prezidentlərinin nümayəndələrinin (beşlik formatda) qeyri-formal görüşü olmuşdur.

10 dekabr - Zəngilan rayonunun mərkəzinin ermənilər tərəfindən müxtəlif silahlardan atəşə tutulması nəticəsində 7 nəfər həlak olmuş, 30 nəfər yaralanmışdır.

9 - 12 dekabr - Soçidə əldə edilən razılığı pozaraq, Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın Zəngilan rayonunun 8 kəndini işğal etdi.

11 - 13 dekabr - ATƏM- in Nazirlər Şurasının görüşünə hazırlıq məqsədilə Stokholmda Yüksək Vəzifəli Şəxslər Komitəsinin 18-ci iclası keçirildi.

17 dekabr - Şimali Atlantika Şurası Nazirlərinin görüşündə Yekun Kommünike qəbul edilmişdir. Sənəddə deyilirdi ki, "Biz Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında cərəyan edən döyüş əməliyyatları ilə əlaqədar dərindən təəssüflənirik. Biz aidiyyəti olan tərəfləri səmərəli atəşkəsə nail olmağa çağırırıq. Biz BMT və ATƏM-in prinsiplərini, habelə hazırkı münaqişə ilə əlaqədar ATƏT-in addım və qərarlarını tam şəkildə dəstəkləyirik. Biz hesab edirik ki, Minskdə keçirilməsi təklif edilən ATƏM-in Konfransı bu münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanması üçün bilavasitə imkan yaradır və biz Roma görüşü çərçivəsində başlanmış işin davam etdirilməsi əsasında konfransın çağırılması ilə bağlı söyləri dəstəkləyirik".

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

- 1. Abdullayev Ə.** Ermənistanın Azərbaycana təcavüzkarlıq siyasəti tarixindən. Bakı, "Elm", 1995, 168 s.
- 2. Arzumanlı V., Mustafa N.** Tarixin qara səhifələri. Deportasiya. Soyqırım. Qaçqınlıq Bakı, 1998. 280 s.
- 3.** Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.7, Bakı: Elm, 2003, 676 s.
- 4.** Azərbaycan tarixi. Ən qədim zamanlardan XX əsrə qədər. Dərslik. Bakı, "Azərənşr", 1994, 680 s.
- 5.** Azərbaycanlıların soyqırımını haqqında (8 dildə). Bakı, 1998, 120 s.
- 6. Boran Əziz.** Xocalı soyqırımı: səbəbləri, həyata keçirilməsi üsulları və nəticələri. Bakı, 2008, 224 s.
- 7.** Erməni cinayətləri. 1 cild. Bakı, 2003, 159 s.
- 8.** Erməni terrorizmi və cinayətləri: Azərbaycanda, Türkiyədə və dünyada (hadisə və faktların xronikası). Bakı, 1994, 184 s.
- 9.** Erməni terroru - Armenian terror – Армянский Террор, Bakı, 2007, 168 s.
- 10. Əhmədov E.** Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq-hüquqi aspektləri // "Geostrategiya" jurnalı, № 5, iyul, 2011, s.40-51.
- 11. Əhmədov E.** Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasətinin mərhələləri // "Geostrategiya" jurnalı, Bakı, 2 aprel, 2011, s.70-76.
- 12. Əhmədov E.** Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü və beynəlxalq təşkilatlar. Bakı, 1998, -137 s.
- 13. Əhmədov E.** XX əsrin sonunda Ermənistanın etnik təmizləmə, soyqırımını və işğalçılıq siyasətinin nəticələri "Qarabağ dünən, bu gün, sabah". 10-cu elmi-əməli konfransın materialları toplusu. Bakı, 2011, s.48-59.
- 14. Həsənov Ə.** Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Dərslik, Bakı, 2005, 752 s.
- 15. Həsənov Ə.** Azərbaycan və ATƏT: Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi və Dağlıq Qarabağ problemi ümumavropa təhlükəsizliyi fonunda. Bakı, "İşıq", 1997, 80 s.
- 16. Hacıyev N.** Dağlıq Qarabağın tarixindən sənədlər. Bakı, 2005, 192 s.
- 17. Kəngərli Q.** Erməni lobbisi və Azərbaycan faciəsi. Bakı, "Yazıçı", 1992, 280 s.
- 18. Mahmudov Y., Şükürov K.** Qarabağ. Real tarix, faktlar, sənədlər. Bakı, 2005, 380 s.
- 19. Mehdiyev R.** Azərbaycanlılara qarşı soyqırımını gerçəklikləri. (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində). Bakı, 2010, 204s.
- 20. Mehdiyev R.** Gorus-2010: absurd teatrı mövsümü. Bakı, 2010, 96 s.
- 21. Məmmədov X., Məmmədov N.** Türkiyədə və Azərbaycanda erməni millətçilərinin cinayətləri. Bakı, 2006, 215 s.
- 22. Məmmədov İ., Əsədov S.** Ermənistan azərbaycanlıları və onların acı taleyi (qısa tarixi öçerk). Bakı, "Azərbaycan", 1992, 72 s.
- 23. Məmmədov N.** Dağlıq Qarabağ gerçəklikləri: soyqırımını, terror, deportasiya, işğal (XX yüzillik). Bakı,

2009, 272 s.

24. Səmədzadə Z. Dağlıq Qarabağ: naməlum həqiqətlər. Bakı, "Vətən", 1995, 83 s.

25. Sultanov Z. Xocalı faciəsi. Bakı, "İşıq", 1993, 104 s.

26. Sultanov Z. Qarabağ müharibəsi: faktlar... hadisələr... düşüncələr... Bakı, "Maarif", 772 s., şəkilli.

27. Sultanov Z. Qarabağın qara günləri. Bakı, "Yazıçı", 1992, 152 s.

28. Yaqublu N. Xocalı qırğını. A., 1992.

29. Гаибов Б. Ходжалы - день последний. Баку, 1992, фотоальбом, 16 с.

30. Исмаилов М. Правда об армянской агрессии. Баку, "Азернешр", 1996, 108с.

31. Мамедов И., Мусаев Т. Армяно-азербайджанский конфликт: история, право и посредничество.

Баку, 2008, 192 с.

32. Помпеев Ю. Карабахский дневник. Москва, 2010, 416 с.: ил.

33. Помпеев Ю. Кровавый омут Карабаха. Баку, "Азербайджан", 1992, 208 с.

34. Преступления армянских террористических и бандитских формирований против человечества (XIX- XXI вв.). Баку, 2002, 395с.

35. Салех бей. Армянство. Баку, "Элм", 1994, 440 с.

36. Трагедия виновников который невозможно оправдать. Баку, 1992, 16 с.

37. Ходжалинский геноцид. Фонд. Г. Алиева представляет. Из серии "Карабахские реалии", Баку, 2006.

38. Ходжалы. Хроника геноцида. Баку, "Азернешр", 1993, 144 с.

39. CSCE. Budapest Document 1994. Towards a Genuine Partnership in a new era. Budapest, 1994, 35 p.

40. CSCE. Eleventh meeting of the Committee of Senior Officials. Helsinki, 21 May, 1992, CSO. Journal N 4, p.2-4.

41. CSCE. First Additional meeting of the Council. Helsinki, 24 March, 1992, CSO. Journal, N 3, p.1-3.

42. CSCE. Seventh meeting of the Committee of Senior Officials. Prague, 27-28 February, 1992, CSO. Journal N 2, p. 1-4.